

JEAN DES CARS

CUPLURI
TRAGICE ALE
ISTORIEI

Traducere din limba franceză de Mariana Alexandru

CORINT
ISTORIE

— 2021 —

Capitolul 1

Portugalia: încoronarea reginei defuncte

Istoricul și academicianul francez Pierre Gaxotte considera că „istoria este ca o regină care cunoaște nefericirea”. Fără îndoială că Inés de Castro a avut parte de nefericire. Chiar mai rău, nu a devenit regină decât după moartea ei! O poveste incredibilă... Dacă veți ajunge vreodată în orașelul Alcobaça, la nord de Lisabona, pe drumul spre Fátima, veți descoperi o mănăstire splendidă, ridicată în plină Reconquista, în 1147, de către primul rege al Portugaliei, Alfonso I Henriques, descendent al lui Henric de Burgundia, primul titular al „comitatului Portugaliei”. Alfonso I Henriques a atras aici călugări care respectau regula Sf. Bernard, călugări de la mănăstirea Cîteaux, în Burgundia. Tocmai pentru ei a construit această mănăstire uriașă, îndeplinind astfel o promisiune făcută în timpul bătăliei împotriva maurilor din anul 1147. Călugării din Cîteaux au sosit în 1153, iar mănăstirea a fost terminată în 1178. Biserica abațială are o puritate a liniilor și o sobrietate a decorațiunilor care contrastează cu goticul flamboaiant al epocii. Edificiul are aproape 600 de metri lungime, 21 de metri lățime și 20 de metri înălțime. Regele Pedro I al Portugaliei, supranumit „cel Drept”, a ales tocmai acest loc încărcat de spiritualitate pentru a ridica mormântul iubitei sale Inés de Castro. Splendidul

monument din marmură albă este o capodoperă a sculpturii gotice. Sarcofagul lui Inés se sprijină pe șase monștri cu trup de animal și cu cap de om, care îi întruchipează pe asasinii săi. Cele patru laturi sunt dominate de o friză cu blazonul Portugaliei și cel al familiei de Castro. Pe laturi, basoreliefurile înfățișează scene din viața lui Hristos.

La picioarele sale, o compoziție cu o mulțime de personaje ilustrează Judecata de Apoi. Defuncta încoronată doarme pentru vecie, iar șase îngeri înlăcrimați îi veghează somnul. În fața mormântului ei, Pedro I a dorit să fie așezat sarcofagul lui. Inés și Pedro stau față-n față, până în ziua Judecății de Apoi, când, uitându-se unul la altul, schimbă o privire plină de iubire înainte de a se ridica din morminte pentru a intra în viața eternă. Această extraordinară poveste de dragoste sfidează timpul. Fără îndoială, este o tragedie.

Totul se petrece într-o perioadă-cheie din istoria Portugaliei, țară pe atunci încă la începuturi. În 1095, comitatul Portugaliei al lui Henric de Burgundia era constituit doar din regiunea Porto, situată la vărsarea fluviului Duero. Succesorul său, Alfonso Cuceritorul, este primul care primește titlul de rege. Acesta îi alungă pe mauri în afara Lisabonei. Fiul său, Sancho I, îi atrage pe coloniști în țara proaspăt cucerită de la arabi. Mai târziu, spre 1250, Alfonso al III-lea eliberează sudul teritoriului. El pune stăpânire pe regiunea Algarve, dar, pentru a consacra această cucerire, trebuie să atenueze animozitatea Castiliei față de Portugalia și să se însoare cu fiica lui Alfonso al X-lea a Castiliei. Fiul său Denis va face din Portugalia o țară prosperă, favorizând viața urbană, industria, comerțul, apelând la serviciile unui amiral genovez pentru a crea o flotă și fondând Universitatea din Lisabona în 1291. Succesorul său, Alfonso al IV-lea, supranumit „Cel Viteaz”, este tatăl eroului nostru, Pedro. Precum predecesorii săi, este nevoit să lupte împotriva Castiliei.

Va ajunge totuși să se alieze cu Alfonso al XI-lea al Castiliei în lupta împotriva maurilor. Ia parte alături de spanioli la bătălia de la Tarifa, în sudul Spaniei, în 1340. În același an, pentru a concretiza această reconciliere, Alfonso al IV-lea îl va logodi pe Pedro, în vârstă de 20 de ani, cu fiica regelui Castiliei, pe nume Constanza. Atunci când sosește la Curtea Portugaliei, cu numerosul său alai, nu ea reține atenția logodnicului său Pedro, ci una dintre doamnele sale de onoare, Inés de Castro. Este de aceeași vârstă cu el și extraordinar de frumoasă, cu ochii verzi și un gât de lebădă. Pedro se îndrăgostește pe loc nebunește de ea, dar își va îndeplini datoria de prinț și o va lua de nevastă pe Constanza. Inés îi va deveni însă repede iubită. Alfonso al IV-lea este contrariat, dar nu intervine. Constanza moare cinci ani mai târziu, în 1345, după ce i-a oferit lui Pedro un fiu, pe nume Ferdinand. Pedro îl anunță atunci pe tatăl său că are intenția de a se căsători cu Inés și de a-și legitima bastarzii. De data aceasta, regele se înfurie; nu își dorește această căsătorie, pentru că o consideră pe Inés periculoasă, iar pe familia acesteia prea puternică. Știe că ea are frați foarte ambițioși și se teme de o nouă influență a Castiliei asupra puterii portugheze. Alfonso o alungă pe Inés de la Curte, dar iubirea celor doi este atât de puternică, încât nici furia regelui, nici exilul său nu le vor sta în cale. Inés se refugiază la Coimbra, într-o *quinta*¹ aparținând mănăstirii Santa Clara-a-Velha, pe malul fluviului Mondego, supranumită „mănăstirea de lângă fluviu”.

Pedro o vizitează adesea pe Inés. Când nu poate să meargă la ea, îi trimite scrisori care ajung cu barca pe micul canal care serpuiește de-a lungul grădinii sale. Inés i-a dăruit trei copii, Beatrice, Juan și Denis. Amanții au devenit soți în secret. Își dau întâlniri la Fonte dos Amores („Fântâna îndrăgostiților”),

¹ „Vilă” – în lb. sp. în orig. (n. tr.).

elogiată de marele poet Camões. Această pasiune clandestină îl exasperează pe Alfonso al IV-lea, care și-ar dori ca fiul său să se recăsătorească pentru a continua să asigure descendența legitimă a regatului. Deși secret, mariajul există. Așadar, din rațiuni politice, Inés trebuie asasinată. Prin urmare, la 7 ianuarie 1355, pentru această sarcină sunt tocmiți trei ucigași, în timp ce Pedro este plecat la vânătoare.

Crima este de o violență extremă. Inés este ucisă cu mai multe lovituri de pumnal, apoi decapitată. Locuința ei avea să se numească de atunci Quinta das Lágrimas („Vila lacrimilor”). Mormântul ei provizoriu este ridicat în biserica Santa Clara.

Asasinatul îi ia mințile lui Pedro; revoltat fiul câștigă nordul țării și se răzvrătește împotriva tatălui său timp de doi ani. Se spune că mama sa, Beatrice de Castilia, este cea care a reușit să-i împace și că el i-a promis tatălui său să-i ierte pe ucigașii soției sale.

Alfonso al IV-lea moare în 1357, iar fiul său este degrabă proclamat rege, sub numele de Pedro I, câștigându-și curând numele de „Drept” sau de „Nemilos”. Nu a iertat... Doi dintre asinii lui Inés, Pero Coelho și Diego Lopes Pacheco, se refugiaseră în Castilia. Noul suveran le poruncește să se întoarcă în Portugalia. Pedro consideră că, deoarece acționaseră cu o asemenea cruzime asupra bieteii sale Inés, călăii acesteia nu trebuie să aibă inimă. Așa că poruncește ca aceasta să le fie smulsă, pe viu, unuia prin piept, celuilalt prin umeri. Cel de-al treilea ucigaș, Álvaro Gonçalves, se refugiasse dincolo de Pirinei, salvându-se astfel de la un sfârșit atât de atroce...

Dar nu era decât începutul răzbunării lui Pedro...

În 1361, regele organizează o ceremonie peste măsură de macabră, care se desfășoară în mai multe etape. Sicriul lui Inés

este mai întâi scos din biserica Santa Clara și defuncta este transferată noaptea, într-un cortegiu, la mănăstirea Alcobaça. De-a lungul celor 100 de kilometri, convoiul este luminat de bărbați cu torțe. Clerul și mulțimea intonează cântece religioase și psalmi. La Alcobaça, Inés este scoasă din sicriu; fiind moartă de opt ani, putem să ne imaginăm spectacolul! Trupul îi este înveșmântat într-o mantie purpurie și nenumărate dantele îi acoperă capul ce i-a fost reatașat... Este așezată pe un tron, lângă cel al regelui, în naosul bisericii. Acum va fi încoronată. Pedro I făcuse următoarea promisiune: „Vei fi regină aici așa cum ar fi trebuit să fii; fiii tăi, doar pentru că sunt ai tăi, vor deveni infanți; trupul tău inocent va primi onorurile regale”. Regina își primește coroana. Toți nobilii de la Curte au fost convocați pentru a asista la ceremonie. Fiecare trebuie să aducă omagiu reginei plecându-se și sărutându-i mâna descompusă, acoperită doar de o dantelă. Inés, regina moartă, este răzbunată. E de prisos să spunem că acest spectacol, incredibil, al unui trup descompus îi stupefiază pe cei prezenți!

Inés poate fi acum înhumată în sarcofagul său de marmură albă. Pedro I nu s-a mai recăsătorit, dar a avut o amantă care i-a dăruit un fiu, João, în 1357, anul urcării sale pe tron.

Pedro I moare în 1367, trupul său fiind înmormântat în biserica Alcobaça, în fața mormântului lui Inés, într-un sarcofag de marmură la fel de somptuos ca al soției sale. Gisantul¹ îl prezintă grav, cu barbă și purtând coroană, susținut și el de îngeri. Părțile laterale ale sarcofagului sunt decorate cu episoade din viața Sfântului Bartolomeu, protectorul regelui. La căpătâiul său se află o rozetă foarte frumoasă, care reprezintă poate

¹ Parte a unui monument funerar care cuprinde reprezentarea sculptată, în poziție culcată, a persoanei decedate (n. red.).

Roata Norocului, dar mai degrabă scene din viața lui Inés și Pedro, scene care se continuă în friza mormântului. Acest monument funerar pe care l-a dorit este tot un cântec de iubire dedicat lui Inés.

Fiul pe care l-a avut cu Constanza a Castiliei devine regele Ferdinand I. La decesul acestuia în 1383, succesor îi este Juan, pe atunci prior al Ordinului de Aviz, fondator al Casei de Aviz. Fiind susținut de englezi în succesiunea la tron (era un bastard, așadar, nu avea acest drept), va semna în 1386 Tratatul de la Windsor¹, pecetluind astfel o alianță care, până în zilele noastre, a constituit fundamentul politicii externe a Portugaliei. Ne aflăm, așadar, în zorii Războiului de 100 de Ani. Franța susține Castilia în preluarea Portugaliei, iar Anglia apără o Portugalie independentă. Această alianță accentuat politică va avea ulterior consecințe epicuriene: începând din secolul al XVIII-lea, vinul de Porto va fi în mod deosebit apreciat de britanici.

Unul dintre fiii lui Juan nu va domni niciodată, dar se va face cunoscut în lumea întreagă: este vorba despre Henric Navigatorul. Reunind în jurul lui cei mai cunoscuți navigatori din vremea sa, a fondat la Sagres un arsenal, un observator, o școală cartografică și nautică. De aici va finanța o serie de expediții spre Africa, dând un impuls decisiv marilor descoperiri geografice, care vor asigura bunăstarea Portugaliei în secolul al XV-lea.

Pedro I poate dormi liniștit lângă preafrumoasa lui Inés, căci descendența sa, deși ilegitimă, a făcut din Portugalia țara

¹ Alianță diplomatică semnată între Portugalia și Anglia, care a constituit piatra de temelie în relațiile celor două națiuni. După încheierea tratatului, acesta a fost consolidat prin căsătoria regelui Ioan I al Portugaliei cu Filipa, fiica lui John de Gaunt, duce de Lancaster (n. red.).

regilor navigatori. Ceremonia, macabră, a încoronării postume a lui Inés a inspirat, în secolul al XIX-lea, pictura istorică și diverși autori, iar, în secolul al XX-lea, o tragedie celebră a scriitorului francez Henry de Montherlant, *Regina moartă*, pusă în scenă la Comédie-Française la 8 decembrie 1942. Este prima piesă a unui scriitor care s-a remarcat, înainte de război, cu volumul *Celibatarii* și romanul ciclic *Les Jeunes Filles*. Își alege ca decor istoric „Portugalia de altădată”. Bătrânul rege nu se mai numește Alfonso, ci don Ferrante. Este de o cruzime fără seamăn, poruncind asasinarea lui Inés nu din rațiuni politice, ci pur și simplu dintr-un gest gratuit. Sacrificarea lui Inés este inutilă. Montherlant însuși va spune despre piesa sa și despre rege că „sunt incarnarea urii acestuia față de viață”. Pusă în scenă de Pierre Dux și interpretată de Madeleine Renaud și Jean Yonnel, piesa va cunoaște un triumf binemeritat. Pentru o mare parte a publicului, adevărul și forța acestei tragedii amoroase impresionante și halucinante sunt edificatoare. În acea perioadă de ocupație, mulți vor spune că, de multă vreme, cea mai prestigioasă scenă dramatică franceză nu a fost atât de bine inspirată.